

Improvisation og byplanlægning – mellem plan og planløshed

Anniken Førde, John Pløger og Anne-Lene Sand

Mange vil med rette sige, at der eksperimenteres i byplanlægningen som aldrig før. Der udvikles metoder til bedre at kunne forstå det levede hverdagsliv, steds- og bokvaliteten. Denne sociale relation til rummet er denne antologis tema. Borgere inddrages af byerne for tilsammen, og ofte i samarbejde med kunstnere, at improvisere i rummet, men sådanne initiativer bliver for ofte set som et projekt og ikke en proces. Sanseligheder og intuitionen er væsentlige kræfter i en kreativ proces, men deres betydning for menneskets omgang med rumlige forhold og oplevelser i rummet tildeles minimal plads i byplanlægningen. Kræfter som drømme og begær former opfattelsen af rummet og dets mening, eller ikke-mening, og er således vigtige kræfter både i kreativiteten omkring byrumsdesign og designets socio-rumlige effekt. Byens planlæggere ser helst ikke byrummet som et imaginært ufærdigt rum, men et færdigt rum (funktion, æstetik og form), og derved går en væsentlig energi og et potentiale for udvikling af livet i byen tabt.

Byen forandrer sig socialt, kulturelt og rumligt, men dette bliver som regel forstået som et resultat af økonomiens, kapitalens og politikkenes præmisser, snarere end på det levede bylivs præmisser. Det betyder ikke, at byerne ikke arbejder med det levede liv i byen. Vi ser et øget fokus på vitale byrum og kreativ udfoldelse. Når byerne vil være 'legende byer', installerer de streetbasket, skateboardpladser,

trampoliner, skakborde og bænke i et afgrænset designet område. Installationer, der ofte er standardiserede design produceret af firmaer og ikke af byens borgere, unge eller børn selv. Det legende får ikke lov til bare at opstå, det bliver designet. Designet sker med udgangspunkt i en voksende attraktivitetsdiskurs, hvorved offentlige rum reduceres til et slags interiør. Det er med andre ord et designet byrum, der overser mangfoldigheden af erfaringer og oplevelser, der udspiller sig netop dette sted, her og nu.

I denne antologi hævder vi, at vi, både i forhold til hverdagsliv og arbejde, lever i bevægelsernes og umiddelbarhedens virkningseffekter, hvor kapaciteten til intuitive og improvisatoriske praksisser over for verdens 'pludseligheder' bør mødes med improvisatoriske benspænd. Interventioner i byens rum skal ikke tæmmes i mødet med formelle plan- og beslutningsstrukturer – besættelsen af kontrol og orden – men mødes med en praksis, der kan improvisere og eksperimentere.

Spørgsmålet er, hvordan byplanlægning kan balancere mellem planlægning og planløshed på måder, der i større grad åbner op for det midlertidige og spontane. Og hvordan vi skaber bedre forståelse for stedsspecifikke kompleksiteter.

I denne antologi udforsker vi rummet for improvisatoriske praksisser i (by) planlægning. Vi ønsker at skabe et »benspænd« og udfordre og skubbe til tilgange og begreber i by- og stedsplanlægning. Vi ser improvisation udgrænses fra byplanlægning, når vi taler om; arkitektoniske diskurser og i udviklingen af socio-rumlige analyser og metoder, i bo-områderne og uformelle mødesteder. Improvisation sættes ind i en ramme, et projekt, der både er afgrænset i tid og tilpasset planer, hvor form og funktionskravene som regel er givet. Vi har til hensigt at etablere et perspektiv på en omtænsom by- og stedsudvikling, der bygger på en forståelse af menneskets sanseligheder og sensitive omgang med landskab, rum og sted.

Gennem en optik på *improvisation*, og hvordan man i byplanlægning kan arbejde med improvisatoriske praksisser, bidrager antologien til et hidtil uafdækket felt i forskning og praksis. Grundtanken er således, at vi i planlægningen bør *improvisere* med hensyn til samhandlingsprocesser, dels ved at inkludere 'det fremmede', som vi ikke kender eller forstår, og dels ved at fokusere på, hvordan vi kan udforske mulighederne for en planlægning, som er mindre defineret af 'virkemiddeltvang' og spatial designtænkning. Der er med andre ord tale om en praksis, der i højere grad søger at etablere et improvisatorisk møde mellem *planlægning* og *planløshed*.

Dengang ideen om antologien blev søsat på en bar i Tromsø, bestod en særlig pointe i at lade forskelligartede mennesker, projekter og tilgange få plads i antologien. Netop for ikke på forhånd at definere rammen for, hvordan improvisation

og planlægning blev inddraget, udtrykt og formidlet. Således analyserer og reflekterer nogle kapitlers forfattere over konkrete planlægningsprocesser og menneskers anvendelse af steder, hvor andre forholder sig kritisk metodisk til, hvordan man som forsker og mennesker skaber tilknytning til og forståelse for steder.

Improvisatoriske praksisser – problemstillinger

Bogen berører tre aktuelle problemstillinger:

For det første fokuserer vi på et af planlægningens store paradokser, som består i, at på den ene side er opkomsten af nye udfordringer politikken og planlægningens genstandsfelt. På den anden eksisterer en tendens til, at mere intuitive og improvisatoriske praksisser tæmmes i mødet med formelle plan- og beslutningsstrukturer. Antologien bidrager med at skabe improvisatoriske brud, som udfordrer tendensen til at satse på det 'givne' og forudsigelige.

For det andet eksisterer en tendens inden for fysisk planlægning, hvor mennesket anskues i relation til materielle omgivelser, og hvor sensoriske og subtile non-humane dimensioner, som eksempelvis atmosfære, begær, krop, køn, planter, dyr og fænomener som vejr og vind, elimineres og undlades som genstand for planlægning, til trods for at det er relevante kræfter, der må planlægges i forhold til.

For det tredje stiller vi spørgsmålet om, hvordan vi sikrer, at fremtidige studerende inden for disciplinerne byplanlægning, samfundsplanlægning, entreprenørskab og innovation bliver fagligt rustet til at kunne imødekomme et fremadrettet spændingsfelt mellem *planlægning* og *planløshed*. Det sprog, de modeller, metoder og repræsentationer, som planlæggere og byforskere opererer med i dag, er i krise, da de er inadækvate til at forstå (om)verden. Antologiens forfattere forholder sig således kritiske over for, hvordan det sprog og de repræsentationer, som anvendes, er med til at skabe orden og disciplinere sensoriske kræfter i mennesket.

Nogle af kapitlerne udfordrer derfor også 'det planlagte' som model ved at vise, hvordan vi sanser omgivelserforhold med en særlig betydning (natur, arkitektur, ting) poetisk, sprogløst og/eller kropsligt. Ved at vise eksempler på improvisation som en skabende, ofte betydnings- og ordløs, sanselig-refleksiv udviklingsproces vises det, hvordan 'det planløse' er en kreativ kraft.

Samtidig med at steds- og planforskning tager fat i de mere-end-humane og de mere-end-repræsentationelle kræfter i samfundet, og hvordan det må forme forståelsen af, hvordan mennesker skaber meningsfulde steder og rum, er der behov for en større opmærksomhed på processer, der er svære at afgrænse og ikke

entydigt lader sig begribe. Ubestemtheder og det uforudsete er et vilkår i politik, i planlægning og i livet.

Ovenstående tre udfordringer i planlægning, forskning og uddannelse kalder på nye begrebsudviklinger og tilgange, hvilket vi mener, optikken for improvisation kan medvirke til. Antologiens forskellige kapitler og interdisciplinære genstandsfelter kan bl.a. bidrage til konstruktive dialoger omkring spørgsmål som:

- *Hvordan etableres et kompromis mellem planlægning og planløshed? Hvordan kan vi gøre mødet-i-forskellighed produktivt?*
- *Hvordan kan det, der 'rører' ved os sanseligt og mentalt, få plads i landskabs-, plads- og stedsdannelser?*
- *Hvordan kan planlægning intervenere i landskaber og liv og vedblive at være midt-i og blive-til sammen med både de ikke-humane, humane og spatiale kræfter, der er i spil?*
- *Hvordan kan planlægning og politik navigere i momentum, men også temporært? Hvordan kan byerne navigere inden for tilblivelser og emergente kræfter?*
- *Hvilken rolle skal det improvisatoriske spille i fremtidens planlægning? Hvordan får vi en planproces, der også kan omfavne fejl?*

Diskussioner i praksis

Bogen har sit udspring i et seminar på UiT – Norges Arktiske Universitet i Tromsø i marts 2019 med titlen »På sporet av improvisatoriske praksiser; perspektiver på improvisasjon i planlegging og forskning«. Seminaret diskuterede og reflekterede begrebsligt, analytisk og empirisk over forholdet mellem det planlagte og det planløse, og hvordan vi kan skabe rum for improvisatoriske praksisser, i byplanlægning såvel som i forskning. Vi havde også fokus på det ufærdige som fænomen og transformativ kraft. I denne antologi ønsker vi at videreudvikle disse diskussioner. Vi har udfordret norske og danske forskere, byrumsdesignere og byplanlæggere, som arbejder med eksperimentelle metoder og interventioner, til at reflektere over balancekunsten ved at manøvrere mellem: det planlagte og det planløse, organisering og selvorganisering, sansning og form, kaos og orden, leg og trygge rammer, panik og kedsomhed.

Improvisation er centralt i stedsproducerende praksisser, hvad enten det omhandler planlagte events, ændringer i byrummets funktion eller stedets form, eller hverdagslige handlinger. Ikke mindst er improvisation et afsæt for kunstpraksisser og kunsthøjsninger, og derfor en præmisleverandør, når kunstnere inddrages i byrums- og stedsplanlægning. Eller måske mere præcist: Sådant burde det være, men vi ser det for sjældent. Improvisation handler om at navigere i et delvis ukendt terræn, her-og-nu. Der er i mange byer en stigende opmærksomhed på potentialet i at konfrontere planlægning med performativ kunst som en kraft til at kunne skabe alternative fremtidsbilleder i mødet med nye samfundsudfordringer. Flere skandinaviske byer arbejder i disse år med sanselige oplevelser gennem temporær kunst, gadeteater, bevægelseskultur (legen), lyd og visuel kunst. Men disse events bliver ofte statiske i formen og praksisserne, fordi de er organiserede og detailregulerede. Det, som benævnes temporært eller improvisatorisk, ender som serielle praksisser. At improvisation inkluderer at kunne relatere sig intuitivt til mere øjeblikkelige fænomener, og jo egentlig er noget, mennesker erfarer hver dag i deres hverdagsliv, overses.

Det er vel sjældent, mennesket føler sig helt 'lost' i byens offentlige rum, fordi man ikke formår at improvisere i form af at tilpasse sig til en mere eller mindre ukendt situation. Mennesker har altid kollektive symboler, sprog, tillærte rytmer, kropslige socialiseringsprocesser og en social erfaringsbaggrund at reagere ud fra og med. Det er disse baggrundskræfter, der former den sensitive oplevelse og forståelsen af det, som finder sted. Men der findes mere, som f.eks. begær, håb og drømme. De kollektive koder og værdier er gode at have i mange situationer, men de kan være en hæmsko i en forandringsorienteret byplanlægning. Der er således en risiko for, at byerne overser de fornyende og produktive potentialer i hverdagens tilblivelser, og netop improvisationer kan være den første kimære til en forandring. Byplanlægningen bør få viden om, hvordan sanselige oplevelser har effekt på, hvordan mennesket handler og reagerer på omgivelser. Dette handler både om situation, krop og erfaringskræfter og alt det, der findes imellem.

Vi leder efter benspænd!

Et benspænd kan være planlagt eller tilfældig. Et mentalt benspænd er, at man 'falder ud' i et øjeblik af overraskelse, forundring, distraktion skabt af en nyudsprungen blomst, uvidenhed, erfaringsløshed, lydets fremmedhed, oplevelsens pludselighed eller en uforklarlig sansning af en atmosfære eller æstetisk ting. Benspænd kan også have en provokativ kraft, som prikker til og udfordrer

eksisterende måder at 'gøre' på. Et benspænd kan også være den utryghed, en tilfældig hændelse skaber i en ellers kendt gade eller situation. Benspænd kan være 'støjende' over for det kendte og trygge.

Denne antologi bygger således på benspænd, som udfordringer og inspiration til mennesker og praksisser, specielt for planlæggere og forskere. Sådanne benspænd kan rumme alt fra en affektiv reaktion til en kreativ reaktion. Pointen er, at benspændet dels forandrer situationen og dels kræver en anden form for handling end den sædvanlige. Sat på spidsen kan vi sige, at byrumsdesign har en tendens til at minimere rummet for benspænd gennem at producere genkendelige og forudsigelige byrum. Dermed ignoreres det, at fænomeners effekt udgør ad hoc-temporaliteter og er sensorisk komplekse reaktioner, der er i konstant bevægelse. Når benspændet skal forhindres, sker det ved ikke at give plads til det intuitive og spontane forsøg på at forandre byrummets imaginære og praktiske kvaliteter.

Kapitlerne i denne bog vil gennem forskellige eksempler på benspænd bl.a. inddrage situationer, der skaber sprækker og kløfter i det kendte: rumlige obstruktioner der forstyrrer rytmerne, en vind eller blomst der udfordrer forskningsmetoderne. Sådanne virkeligheder leder opmærksomheden hen på, hvordan stemninger, atmosfærer og tilstedeværelse i her-og-nu tid er grundlæggende kræfter i enhver (sam)handlingssituation. Kapitlerne peger hver især på vigtigheden af at tage afsæt i, at det at skulle improvisere er en affektiv situation, hvor erfaringen ikke rækker til i øjeblikssansningen af situationen. Den ubestemthed, der forekommer i situationen, er ikke kun, at situationen forekommer 'ukendt', men også, at den kan aktivere irrationelle, uventede, ukendte sanseligheder og læsninger af 'hvad der sker', og således obstruerer for at reagere på hændelsen inden for det kendte.

Improvisation som åbning

I denne bog ser vi således improvisation som en fusion af en række eksistentielle kræfter i det, vi kalder menneskelivet: 'her', 'nu', 'væren', 'det' og 'jeg' (Grant 2013:15). Improvisation er en værensmodus, der springer ud af værens situerede her-og-nu; dette er en 'kastetsammenhed' i en forudgiven (om)verden, mennesket ofte må reagere improvisatorisk på. Improvisationens nødvendighed er knyttet til stedslighedens singularitet, og at stedets sociale og rumlige temporaliteter og begivenheder er konstitutive kræfter for både erfaring, oplevelser og betydningsdannelser.

Det er ikke i antologiens ånd at operere med en bestemt definition af

improvisation, da det i sig selv vil modsige selve ambitionen om at rumme og begribe det uforudsigelige. Vi vil forsøge at åbne forskellige forståelser. Det latinske ord *provisus* refererer til 'set på forhånd', imens *improvisus* refererer til 'det uforudsete'. *Improvisare* blev på italiensk til 'at løse en uventet situation' uden forberedelse (Alterhaug 2004:98). I dag vil vi måske tilføje, at det at improvisere også er 'at performe', at eksperimentere; at forskyde sin trykke og sikre verden ind i en ny verden. Improvisation aktualiserer evnen til 'fleksibilitet', hvilket antropologen Gregory Bateson har defineret som 'ubrugt potentiale for forandring' (Alterhaug 2004:108). Alterhaug (ibid:114) omtaler improvisation som 'meta-læring', og at denne evne er noget, der er som potentiale i mennesker helt fra fødslen af. Og uden improvisation ville vi ikke have musik, kunst, teater eller fortællingens associerende betydningskabelser.

Improvisation i byrum er blevet analyseret som *at jamme med byens rytmer*, hvilket viser, hvordan unge bruger byen til at organisere egne uofficielle koncerter. De unge opsøger steder, de betegner som *byens grå oaser*, hvilket er nedlagte bygninger, steder langs jernbanen, giftgrunde og industriområder, til at skabe nye deltagelsesrum. At jamme med byens rytmer, er en måde at bryde og forhandle med forudsigelighed, steder, tidspunkter og sociale rums orden på og herigennem vende hverdagslivets kompositioner på hovedet. De unge ser potentialer i sprækker af byen, hvor de improviserer med sensoriske sammenhænge og fænomeners betydning; trafikstøj bliver eksempelvis til god og brugbar lyd, som de camouflerer deres selvorganiserede koncerter gennem. Med andre ord opsøger og bruger de unge byens uforudsigelighed som et konkret instrument. At jamme bygger på de unges tidligere erfaringer med steder, musik, sociale ordener m.v., men kompositionen sker i øjeblikket ved at sanse og aktivere byens forskelligartede rytmer (Sand 2014, 2017). Dette er et eksempel på, hvordan den musikalske metaforik om improvisation bliver en analytisk åbning for at forstå en bybrug, som kan være svær at skabe greb om.

Ovenstående viser, hvordan mennesker forholder sig sanseligt kritisk til byens eksisterende ordner og skaber nye rytmiske kompositioner. Sammenligneligt beskriver Steinsholt og Sommerro, hvordan man i improvisation trækker på velkendte metoder, rytmer og værktøjer, samtidig med at det velkendte udfordres. De beskriver derfor improvisation som en reflekterende praksis: »... improvisasjon (kan) også betragtes som en form for reflekterende praksis, hvor improvisatoren så å si på sparket, masserer, kritiserer, omstrukturerer og tester intuitivt forståelsen av noe som erfares her og nå« (Steinsholt og Sommerro 2006:19).

Ifølge denne udlægning tillægges improvisatoriske praksisser en kritisk egen-
skab. Vi er optaget af improvisatoriske praksisser i planlægning og forskning, af

hvordan vi medtænker multiple dimensioner i stedsgørende praksisser, og hvordan vi kan give mere plads for forståelser af byen som intuitivt erfaringsrum. På forskellig vis kommer en sammenlignelig sensitivitet til udtryk i antologiens kapitler i forsøget på at vise det komplekse samspil af dynamikker, som konstituerer metoder, møder, steder, rum og landskaber.

Improvisation er så at sige 'at se noget på ny', men altid også (først forsøgt) set fra en *Eidos*: det, mennesket oplever som varigt, givet, uden variationer (Skjerdingsstad 2012:76). I denne bog er improvisation også en re-aktion og præcist en performativ re-aktion. Performativitet er en social kraft, når den er en re-aktion på en ubestemt og uventet hændelse (Garud og Gehman 2019:680). Performativitet er en agenskraft, der ikke kun har interesse for kunstfag eller filosofi, men også samfundsvidenskab. Helt elementært kan man hævde, at alle udtryk og indtryk, materialiteter og situationer performer som tegn over for et menneske, der læser, reagerer og handler med hensyn til tegnets performative signalisering af mening og betydning. Ifølge den franske sociolog Michel Callon (2009) træder der en performativitet ud af en relation mellem viden, udtryk og repræsentationer, og at performe er således en del af at være til stede i en social og socio-rumlig sammenhæng, hvor der indgår både menneskelige og non-humane kræfter.

I denne antologi fokuserer vi ikke på (inter)subjektive kræfter eller situationens konfiguration af kræfter i sig selv (men også det i form af fysisk planlægning og eksperimenter med sansning af hellige steder og en planløs kunstpraksis). Søgelyset er på oplevelsen og erfaringer i forskning og planpraksisser, hvor reaktionen var nødt til at blive improvisation; at improvisere for at få meningsfuld betydning eller 'komme videre'. Flere af bogens forfattere ser også på, hvordan improvisation og improvisatoriske praksisser er vitale for at skabe et miljø for samhandling, der imødekommer mangfoldigheden i indbyggernes engagement.

En situation, der kalder på improvisation, er temporær og skaber provisionelle re-aktioner, men en situation, hvor improvisation er målet, skaber en proces. Ubestemtheden i situationen og ubestemthederne, det som skaber ubestemtheden, er forskellige modi og modaliteter i oplevelsen af hændelsen. Ubestemtheden er, at hændelsen, situationen og dens kræfter ikke umiddelbart er genkendelige, mens der reageres og improviseres på ubestemthederne i relation til genkendelige betydninger. Uforudsigelighed omkring 'hvad der sker' har effekt. Den første reaktion er spontan, men – med en analogi til musikken – derefter 'spiller man med hvad man ved' på en ukendt, intuitiv eller vidende måde (Brown 2006:40) over for ubestemthederne i situationen.

Den uventede hændelse udfordrer sanserne og kroppen, men den skal også

tilføres eller give noget resonans, for at mennesket reagerer på den og ikke kun bliver handlingslammet. En hændelse og uventet begivenhed bringer mennesket ind i *jetzt-zeit*¹, *her-og-nu*, situation (Benjamin 1990). En nærværelse i øjeblikket er en nærværelse i intensitet. Intensitet skaber en følelse af *u-stemthed* og gør, at mennesket ikke er helt til stede med sine 'fulde sanser' og erfaringer. En sådan ubestemt situation gør, at mennesker forsøger at »neutralisere mening og symbolik, men [samtidig vil] det sansemæssigt-affektive *intensiveres*« (Albertsen 1999:17).

Improvisation er at reagere på en begivenhed, en hændelse, et øjeblik, der er »en væren uden anden substans end den, som den afsætter gennem sine virkninger på det materielle plan og i menneskers bevidsthed« (Kirkeby 2013:149). Improvisation er også at reagere på en betydning eller rettere »begivenhedens betydning« (ibid.). Denne betydning kan være angst, glæde, lyst, frygt, nydelse, nysgerrighed, intensitet og så mange andre effekter. Denne begivenhedserfaring er en fakticitet i livet. En begivenhed har effekt, men den opfattes måske ikke som en fakticitet, men forekommer uerkendbar, og det gør, at »alting flyder« (ibid.:167). Situationen så at sige kræver et »perspektiv«, dvs. *perception, iagttagelse og undersøgelse* (ibid.:172). Enhver improvisation skaber et mulighedsrum, der på samme tid kan begrænses af individets fortid, erfaringer og sansninger. Kapitlerne i denne antologi søger gennem forskellige åbninger til improvisatoriske praksisser at udforske sådanne mulighedsrum.

Kontekster er begivenheder

Alt er ufærdigt. Ingenting er endeligt, undtagen døden. Mener vi, verden er begivenheder, og improvisationer er hverdagsfænomener, burde vi interessere os mere for, hvordan ufærdighed og det midlertidige, det opkommende, udfordrer vores praksisser og metoder, analyser og tolkninger. Basalt: Vi ved ikke noget om fremtiden, dvs. det næste sekund. Vi har besvær nok med som individer at forholde os til situationer, der er flygtige, og de efemere kræfter, der strømmer gennem hverdagsrummene.

Som mennesker finder vi gerne tryghed i fortiden og det, vi kender og tager for givet: de kollektive koder, vanerne, det genkendelige. Over for dette står en verden af kræfter, der forbinder og skaber forskelle på uforudsigelige måder, og med ofte uforudsigelige sociale, situative og rumlige effekter (Kirkeby 2013). Mennesket har 'hjulpet sig selv' ved at skabe megen forudsigelighed i hverdagen

via faste systemer (forordninger, regler, butikkens åbningsstider etc., etc.), men disruptive kræfter og hændelser er også almene hverdagserfaringer. Kapaciteten til at afværge uforudsigeligheden menes at ligge i vanerne, de kollektive sociale koder og moralen. Ofte vil en disruptiv oplevelse kun blive registreret i forbifarten, men som Michel Foucault siger, så kommer vi altid ud af en pludselig begivenhed 'lidt forandret' (Foucault 2007).

Mennesket registrerer næppe det planløse i det planlagte, før det bliver en udfordring, og 'løsningen' bliver ofte et forsøg på at 'strukturere virkeligheden'. De økologiske og biologiske udfordringer, verden står over for i øjeblikket, viser, at samfundene, politikerne og forskerne ikke har gode nok arbejdsmåder, der kan arbejde med, hvordan konnektiviteter, konfigurationer og konstellationer af kræfter forandres og kræver improvisation. I stedet for at udvikle performative metoder med improvisation som en kernekapacitet vælges ofte det 'sikre', baseret på registreringer, tal og prognoser. I denne bog får vi indblik i processer og projekter, som på forskellig vis udfordrer denne stærke tendens til strukturering, som gør, at vi overser – og dermed reducerer – (by)livets erfaringsmangfoldighed og improvisatoriske muligheder. Gennem at illustrere, hvordan dette kan gøres i praksis, gennem sprog, design, kunstprojekter og konkrete (byplanlægnings)projekter, håber vi, denne bog kan inspirere til mere improvisatoriske arbejdsformer.

Bidragene i denne bog er optaget af de imaginative og perceptive kræfter i stedsdannelse og af, hvordan steder gøres, skabes, gennem stadigt skiftende konstellationer. Gennem at udforske forskellige improvisatoriske praksisser i byplanlægning og forskning søger bogen at åbne for at sætte søgelys på den performative brug af byens steder og rum.

Bogens tematiske opbygning

Denne antologi handler om improvisation i planlægning og forskning. Hensigten er at bidrage til at åbne nysgerrigheden over for uafdækkede felter i arbejdet med skandinaviske byrum. En grundtanke i antologien er, at både planlægning og forskning bør *improvisere* metodisk og analytisk. Artiklerne spænder over et bredt tematisk felt – de handler om forskningspraksis, kulturviden, teater, arkitektur, selvorganisering, streetart og kunst.

Forfatterne i antologien deler en nysgerrighed over for, hvordan vi orienterer os sensorisk i byens rum og landskaber, og hvordan bylivets erfaringsmangfoldighed udspiller sig. Et søgelys på improvisation afspejler også en uro over for

tendensen til, at byerne organiseres på stadig strammere måder, som fører til passive byrum, der risikerer at miste funktionen som uformelle mødesteder og demokratiske arenaer. Forfatterne deler et engagement for mere legende og stedsensitive tilnærminger gennem performative metoder – og gerne inspireret af kunstens måde kontinuerligt at arbejde med 'the presence of the non-present' og se enhver proces som en tilblivelse af effekter i processer, hvor resultatet er ukendt. Dét, forfatterne har til fælles, er refleksioner omhandlende mødet mellem *planlægning*, formens givethed og/eller *planløshed*.

Bogen er inddelt i tre overordnede temaer.

Første del diskuterer **Byen som erfaring; byrum som åbner for improvisation**. I kapitel 2 diskuterer John Pløger, hvordan vi kan planlægge for vitale byrum, som ufærdige rum – steder af tilblivelser. Gennem eksempler på 'improvisationens spatialitet' viser han, hvordan det, som kaldes eksplorative rum, ofte ender som passive byrum, og hvordan man kan designe byrum således, at de åbner for improvisation. Pløger er optaget af, hvordan vi kan blive i midtens improvisation og performativitet.

I kapitel 3 er Jonny Aspen på jagt efter et sprog, som formår at begribe byen som erfaring og som øjeblikkets specifikke betydning i bylivet. Han viser konsekvenserne af den voksende, og overfladiske, attraktivitetsdiskurs om byudvikling, hvor offentlige rum reduceres til et slags interiør. Med udgangspunkt i skønlitteratur og performativitetsteori diskuterer Aspen, hvordan vi kan skabe et erfaringsnært sprog for at forstå, hvordan bylivets erfaringsmangfoldighed udspiller sig.

Kapitel 4 handler om, hvad der sker, når borgere tager byplanlægning i egen hånd. Gennem analyse af gadeidræt diskuterer Anne-Lene Sand måden, hvorpå kommuner, fonde og organisationer, gennem en optik på improvisation, kan balancere mellem styring og frihed og skabe organisatoriske praksisser, som imødekommer borgernes engagement til at skabe deres egne steder i byen.

I kapitel 5 diskuterer Anniken Førde, hvordan vi gennem mere improvisatoriske praksisser kan skabe større forståelse for kompleksiteten i den mangfoldige by og åbninger for bredere deltagelsesmuligheder. Med vægt på byrum som mødeplads, på tværs af baggrunde, vises den magi, som kan opstå, når de stramme rammer i byrummene udfordres. Samtidig diskuteres eksperimenteres hårfine balance mellem kaos og demokratisk deltagelse.

I kapitel 6 viser Anne Corlin, hvordan sociale friktioner influerer byrums fysiske udformning og sociale liv, og hvordan byudviklingsprocesser ofte fejler, når de skal tage hensyn til konfliktfyldte relationer. Gennem undersøgelse af

byrum i udsatte byområder viser hun, hvordan ikke-adresserede konflikter bliver 'spøgelsesdesignere'.

Anden del omhandler **Planprocesser i mødet med kunstnerisk praksis; performative potentialer**. I kapitel 7 drøfter Cecilie Sachs Olsen, hvordan vi kan gå fra bevaringsscenarier til transformativt scenarier i planprocesser. Hun kritiserer scenarier, som bruges i byudviklingen, for at bidrage til bevaring af dagens samfundsstrukturer. Sachs Olsen viser, hvordan kunstnerisk praksis og utopi som metode kan producere alternative fremtider i mødet med voksende sociale og miljømæssige udfordringer. Materialitet som performance lanceres som et sensitiverende begreb, som retter søgelys mod de processer, der skaber byrum.

Kapitel 8 handler om implementering af idealet om den kreative by i konkret byplanlægning. Med udgangspunkt i projektet Tromsø Søfront diskuterer Torill Nyseth i samtale med Anniken Romuld erfaringerne fra et samarbejde med kunstnere, medvirkning og planlæggerens rolle i sådanne praksisser. De er optaget af, hvordan kunstbaserede konfrontationer kan føre til mere improvisatoriske planpraksisser.

I kapitel 9 diskuterer Christina Rasmussen, hvordan midlertidige projekter kan bidrage til gode byrum gennem inkluderende processer. Temporære byrum ses både som mål i sig selv og som redskab for medvirkning til langsigtet planlægning. Hun diskuterer forholdet mellem det temporære og det strategisk langsigtede og viser, hvordan det midlertidige, eksperimentelle og spontane også kræver planlægning og tilrettelæggelse.

I kapitel 10 diskuterer David Pinder, hvad vi kan lære fra det improviserende byliv. Byen som improvisationer kender vi fra Jane Jacobs studier af gaden, Kevin Lynchs materielle rum og situationisternes 'dérive'-aktioner. Byrum og byliv opleves multisensorisk, imaginært og eksperimenterende. Pinder diskuterer aktuelle performative eksperimenter, der er en nytænkning af disse tidlige bystudier. Kapitlet slutter med refleksioner over, hvordan improvisatoriske metoder er en konstruktiv udfordring til byplanlægningen, men at der også findes kritiske tærskler for en eksplorativ og performativ praksis.

Tredje del handler om **At gribe det emergente og uforudsigelige; forskningsmetodiske indgange**. I kapitel 11 drøfter Laima Nomeikaite, hvordan improvisatoriske hverdagslivspraksisser kan fungere som performativ metode i udforskning af kulturarv og urban space. Hun ser kulturarv som improvisatorisk *performance of the everyday* og argumenterer for en etnografisk indgang til feltet,

baseret på 'living our mundane life', inspireret af *non-representational theory's* vægt på affekt og atmosfære.

I kapitel 12 berører Connie Svabo en *performativt skizoid metode*, som udfordrer målorienterede akademiske praksisser. Her bruges performance som metode, som en manøvre for at skabe rum for emergens og det uforudsigelige – som leger med formål og har som mål at være formålsløs. Med udgangspunkt i et kunstbaseret projekt diskuterer hun, hvordan vi kan lade materialer »fremføre deres egne problemer«.

I kapitel 13 argumenterer Katja Bratseth for sensorisk etnografi som en central metode i design- og stedsudviklingsprocesser. Med udgangspunkt i byudviklingsprocesser på Tøyen og Grønland i Oslo illustrerer hun improvisation, forstået som kunsten at øve på det, som ikke eksisterer som en livgivende ingrediens i al by- og stedsudvikling. Hun argumenterer for, at vi må øve os på at blive gode til at improvisere.

Kapitel 14 handler om, hvordan kunstnerisk forskningssamarbejde kan bidrage til mere sensitive indgange til at forstå både fortid og samtid. Med udgangspunkt i en udforskning af glemte samiske minder i et fornorsket landskab argumenterer Britt Kramvig, Hanna Guttormsen, Katarina Pirak Sikku og Margrethe Pettersen for, at alternative interventioner kan åbne for nye forståelser af vores historie. Gennem forskellige erfaringer og fortællinger viser de betydningen af at lytte sig ind på steder.

Antologiens efterord er forfattet af professor Lene Tanggaard, som er rektor på Designskolen Kolding. Med afsæt i pædagogisk psykologi og mange års forskning i kreativitet reflekterer og perspektiverer Tanggaard over nutidige tendenser i byplanlægningen og måden, hvorpå vi metodisk tilgår studier af byen.

Noter

- 1 Vi kunne lidt frit oversætte 'jetzt-zeit' til 'øjeblikket', men Andersson (1992:74) oversætter det direkte til 'nåtid' og henviser til Walter Benjamins XVI 'historisk-filosofiske tese', der siger »en samtid som ikke er en overgang, men der tiden står for hva den er og er kommet til opphør«.

Referencer

- Albertsen, N. (1999). Urbane atmosfærer (Urban Atmospheres). *Sociologi i dag*, nr. 4, 5-29.
- Alterhaug, B. (2004). Improvisation on a triple theme: Creativity, Jazz Improvisation and Communication. *Studia Musicologica Norvegica*, Vol. 30.
- Amin, A. (2012). *Land of Strangers*. Cambridge: Polity Press.
- Andersson, D.T. (1992). *Det utsatte nærvær. Historisk og estetisk erfaring i Walter Benjamins filosofi*. Oslo: Solum Forlag.
- Benjamin, W. (1990). *Paris 1800-talets huvudstad. Passagen Werke*. Stockholm/Stehag: Symposion Förlag.
- Brown, D. (2006). *Noise Orders: Jazz, Improvisation, and Architecture*. University of Minnesota Press.
- Callon, M. (2009). Elaborating the notion of performativity. *HAL, Le Libellio d'AEGIS*, 2009, 5 (1), 18-29, hal-00460877.
- Deleuze, G. og Guattari, F. (1982). *Kafka for en mindre litteratur*. Aarhus: Sjakalens ørkenserie.
- Foucault, M. (2007). *The Politics of Truth*. New York: Semiotext(e).
- Garud, R. og Gehman, J. (2019). Performativity: Not a Destination but an Ongoing Journey. *Academy of Management Review. Dialogue*, 679-684 (<https://dot.org/10.5465/2018.0315>).
- Grant, S. (2013). Performing and Aesthetics of Atmospheres. *Aesthetics*, 23 (19), 12-32.
- Kirkeby, O.F. (2013). *Eventologien. Begivenhedsfilosofiens indhold og konsekvenser*. København: Samfundslitteratur.
- Lash, S. og Urry, J. (1994). *Economies of sign and space*. Sage Publication Ltd.
- Lefebvre, H. (1982). *Staden som rättighet*. Lund: Bokomotiv.
- Malibou, C. (2008). *What Should We Do with Our Brain?* New York: Fordham University Press.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: Sage Publication Ltd.
- Samson, Kristine (2010). *Det performativt æstetiske byrum, (The Performative Aesthetic Space)* Ph.d Dissertation, Juul & Frost Arkitekter Copenhagen/ENSPAC Roskilde University.
- Sand, A.L. (2014). *Matrikellose rum: en undersøgelse af selvorganiserede måder at bruge byen på*. Ph.d.-afhandling, Syddansk Universitet. Det Humanistiske Fakultet. 300.
- Sand, A.L. (2017). Jamming With Urban Rhythms: Improvisatorial Place-Making among Danish Youth. *Young*, 25 (3), 286-304.
- Skjerdingstad, K.I. (2012). Det fenomenologiske blikket – et materialistisk perspektiv.

IMPROVISATION OG BYPLANLÆGNING – MELLEM PLAN OG PLANLØSHED

- Høgskolen i Oslo og Akershus, 65-88 (oda-hioa.archive.knowledgearc.net).
- Steinsholt, K. og Sommerro, H. (2006). *Improvisasjon: Kunsten å sette seg selv på spill*. Damm.
- Trigg, D. (2016). Atmospheres, inside and out. *Environment & Planning D: Society & Space*, 34 (4), 763-773.
- Zahavi, D. (2003). *Fænomenologi*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Østerberg, D. (1986). *Tolkande sociologi*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Østerberg, D. (1998). *Arkitektur og sosiologi i Oslo. En sosio-materiell fortolkning*. Oslo: Pax.

